

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „СТАРА ИСТОРИЯ, ТРАКОЛОГИЯ И СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЯ“

Виолета Константинова Манолова

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

НА ТЕМА

Езикови и религиозни малцинства в Южна Италия и Сицилия под властта на нормани и
Щауфени ср. XI–ср. XIII в.

Научен ръководител: доц. д-р Александър Николов

СОФИЯ

2018

Дисертационният труд е обсъден и предложен за допускане до публична защита на заседание на катедра „Стара история, тракология и средновековна обща история“ към Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ на 18 януари 2018 г. Текстът се състои от въведение, три глави, заключение, 27 приложения, библиография и е с общ обем от 317 страници.

Научно жури:

Проф. дин Красимира Гагова (*ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“, катедра „Стара история, тракология и средновековна обща история“*)

Доц. д-р Пенка Данова (*Институт по Балканистика с център по тракология при БАН*)

Проф. дин Илия Илиев (*Институт за исторически изследвания при БАН*)

Доц. д-р Надежда Христова (*ИФ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, катедра „Стара и средновековна история“*)

Доц. д-р Александър Николов (*ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“, катедра „Стара история, тракология и средновековна обща история“*)

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Обща характеристика на дисертационния труд	4
II. Структура	14
III. Кратко изложение на изследването	15
IV. Резултати от изследването	16
V. Обобщение на приносите	26
VI. Списък на приложенията	28
VII. Публикации по темата на дисертацията.....	29

I. Общи характеристики на дисертационния труд

В днешни дни сме изправени пред изобилен и широк набор теми, свързани с историята и процесите в Средиземноморието. Натрупалият се досега оборот в историческата наука показва, че дори върху съвсем малки сегменти биха могли да се създадат редица научни текстове. Пълна изчерпателност дори по настоящата тема, засягаща Сицилия и Южна Италия е трудно постижима, предвид широтата на периода XI–XIII в., който макар да изглежда твърде амбициозно заложен, е избран неслучайно. След проучването на редица изследвания, школи и изворова база, се налага усещането, че посочената времева рамка е необходима за оптималното обхващане на проблема. Разбира се, редица процеси нито започват, нито пък завършват с нормано-швабския период в историята на Сицилия и Южна Италия, но служат за център, около който си дават среща множество нови явления, а други претърпяват своеобразна еволюция. Макар по-старите исторически изследвания да залагат на разделянето на двете ери и да гравитират около знаменития период на управлението на Роже II, Щауфените все по-често участват в най-новите анализи, свързани със средновековна норманска Сицилия. Именно поради ясно очертала се взаимовръзка между двата периода, германската династия намира място и в настоящото изследване, тъй като представлява естествено (или поне логично) продължение на норманите Отвил. Макар свързани нетрадиционно – по женска линия чрез императрица Констанс, норманите в лицето на наследника Фридрих II и неговия син Манфред, Сицилия изживява последния блясък от историята на това толкова чудато средновековно кралство. Традиционно науката все още поставя граница между периода на норманите, завършващ с победата на император Хайнрих VI срещу Танкред от Лече (1194 г.), но двете династии представляват по-скоро обща рамка за проследяване развитието на Южна Италия през XI–XIII в. и съхранения *мултикултурен* модел. На пръв поглед различни, но в детайлите – сходни са поведението и политиката на нормани и Щауфени към разноликия състав на населението, а също така и на тогавашната външнополитическа сцена. Осъществената приемственост и отстояването на еманципираност на кралската корона от вмешателството на външни фактори, придават известно усещане за проява на героизъм, но в дългосрочен план обричат Сицилия на изтласкване от главните събития в региона. Изпълнено с противоречия и често оценявано крайно – от величествено до посредствено, наследството, което получават Щауфените е запомнено от историята като бележито постижение. След края на швабската династия (1266 г.) Кралство Сицилия се превръща (почти безспорно) в неделима, но и периферна част от *латинска* Западна Европа.

Цели и задачи:

Настоящата разработка има за цел да представи една панорамна картина на социалната мозайка в Сицилия на нормани и Щауфени, изградена от елементи с езикови и религиозни характеристики, които често се оказват трудни за дефиниране. Проследени са промените в обществения състав на фона на неколккратно изменящите се условия в Италианския Юг. Внимание се обръща на събитията съпътстващи упадъка на предходния – ислямски период (IX–XI в.). Водещи са промените във властта и тяхното отражение върху обществената структура и етнорелигиозния състав в Южна Италия и Сицилия. Засегнати са обстановката и бъдещето, което очаква Кралството след края на германската династия (1266 г.). За постигането на пълноценен анализ върху заложения проблем са изпълнени следните задачи:

1. Проследяване на хронологичната събитийност и исторически предпоставки.
2. Установяване и анализиране на причините за упадъка на ислямската власт и успеха на новите завоеватели - норманите.
3. Синтез и анализ на законотворческата рамка, в която започват да настъпват промени в обществото.
4. Анализ на различни аспекти от новия управленски модел, на външната политика и ролята на външните фактори.
5. Акцент и открояване на изявените личности и културните достижения.
6. Опит за безпристрастна оценка на резултатите от етническото и религиозното взаимопроникване, и установения своеобразен мултикултурен модел.

Методи:

С проучването на множество материали изборът за подход към проблема клони към анализ през общественно-политическия живот в норманската държава, разгледани са процесите, довели до начина, по който е структурирано обществото, спрямо езиково-религиозния му състав. Направен е опит да се обяснят както вътрешно-икономическите, така и външнополитическите фактори за оформянето на типа държава, създаден след упадъка на ислямската власт през XI в. С риск критериите на изследователя да уподобяват подхода към съвременни теми, бе предпочетен именно този начин, който предизвиква интерес у читателя и е използван от съвременните западноевропейски медиевисти – специалисти по настоящия проблем. Основен метод в изследването е сравнителният метод, който се явява задължителен за достигането до максимално ясна и безпристрастна

картина. Разнообразният по произход и обвързаност изворов материал налага използването и на критичен анализ. Историческият метод и системният анализ се прилагат и спрямо съвременните изследвания по разглеждания проблем, присъствайки във всички части на научния труд. Предизвикателство пред изследователя са както изворовата база от латински, гръцки и арабски произход, така и историческите изследвания, започнали най-късно в последната четвърт на XIX в. В историографията подходът често се изменя през десетилетията на миналия век, както заради нови открития и материали, така и заради следването на определена конюнктура. Различните школи – френска, италианска, германска, британска, руска, американска, арабска, предлагат и различни акценти, които представляват цел на специфичен техен интерес. Поради тази особеност, обективният поглед изисква прилагането на сравнителния метод между различните тези и подходи. Синтезирането на анализа в края на всяка глава и в началото на следващата се явява необходим преход, в който са съчетани резултатите от изворовата база и от съвременната наука.

Терминологична рамка транскрипция и транслитерация

Предвид работата със средновековен период, задължително е поясняването на термина малцинства поставен в заглавието на настоящия труд. Докато в чуждестранната историческа наука понятието се използва без особени уточнения, в българската историография употребата му се използва изключително за времето след 1918 г., когато след края на Първата световна война новите граници на държавите налагат прилагането му в мирните договори и по-нататъшни международни съглашения и конвенции. В настоящия текст *малцинство(а)* се използва като равнозначен синоним на *елемент(и)* и *група(и)*, *общности* и с пълното съзнание, че не се припокрива със съвременните конотации на понятието. Наред с това обаче, то е достатъчно силно и цели да покаже обособяването и устойчивостта на езиково-религиозни традиции, запазили жизненост в продължение на столетия чрез своите живи преносители, представители. Също така има за задача да покаже, че предмет на изследването са онези групи, които се отличават от мнозинството от населението на региона. Чрез употребата му се очертава по-ясно и прехода от ислямската доминация в състава на населението към постепенно нарастващото латинско мнозинство, говорещо на италиански диалекти и изповядващо западното християнство.

Както бе отбелязано по-рано, за целите на настоящата разработка са приведени разнообразни източници – от изворов характер и изследванията от няколко школи в рамките на почти две столетия (XIX–XXI в.). Този подход е наложителен, тъй като проблемът се състои от множество компоненти и за изясняването на определени категории, етноними, религиозна принадлежност, антропоними, топоними и др., е наложителна проверката и сравнението им, спрямо различаващите се стандарти на историческата наука. Често употребявани в настоящия текст са наименования гърци, сарацини, латинци, които в контекста на Средновековието се нуждаят от пояснение. В рамките на периода (XI–XIII в.) западните автори и учени традиционно с употребата на гърци визират група население с религиозна принадлежност към Източната църква или поданици на Византийската империя. Предвид превеса на Римската църква на Апенините, като гръцко население се обозначава и такова, което поради езиковата си характеристика (говорещо гръцко или итало-гръцко наречие), се различава от мюсюлманите и от прииждащото латинско население. В българската историография е възприет терминът византиец/византийци/византийски, а в случая с Южна Италия и Сицилия той също се явява подходящ. В текста двете понятия се използват като синоними, за да бъде избегната утежняването чрез тавтология, но трябва да се има предвид, че преобладаваща част от групата население, определяно като гърци/византийци се заселва на остров Сицилия и в Южна Италия именно по време на византийската доминация на Апенините, предхождаща мюсюлманския период.

Що се отнася до термина сарацини (от лат. *saraceni*, гр., *σαρακηνοί*) то навлиза в употреба в науката под влияние на литературния оборот, в който го вкарват средновековните хронисти. Немалка част от тогавашните християнски автори третират мюсюлманите като езичници (*pagani*) и дори еретици, непризнавайки последователите на исляма като отделна, монотеистична религиозна общност. Съвременната медиевистика използва равностойно двата термина. В разглеждания проблем е обърнато внимание и на състава, формиращ групата на мюсюлманите в Южна Италия и Сицилия, а определенията мюсюлмани и сарацини са използвани като припокриващите се и напълно взаимнозаменяеми синоними.

Латинци е широко разпространено наименование в контекста на Средновековието. То е с характер на сборен термин, обхващащ представители на западноевропейски държави и земи, християни, в лоното на Западната църква. В действителност, еквивалентът в арабските средновековни източници, а и в немалко латински е франки. Прекомерната употреба на последното би могло да се тълкува като negliжиране на

население от британски, френски, италиански произход, или пък на западни християни от Пиренеите. В контекста на Южна Италия и Сицилия историческата наука се обединява около латинци в случаи, където става дума за големи групи население, от невизантийски (негръцки) и немюсюлмански произход.

В зависимост от степента на задълбоченост на анализа, изследователят може да открие обособени елементи сред групата на латинците, но предвид настоящата хронологичната рамка, често тази цел остава колебливо подкрепена с доказателства.

В текущото изследване се цели понятията латинец/латинци/латински да се използват коректно и умерено, когато са цитат или когато произходът на субекта/субектите е неизвестен, като в останалите случаи е направено допълнително пояснение. Най-често медиевистиката се стреми под термина латински да докаже общите корени и насоки на определени групи население в средновековна Европа чрез езиково-културната и политико-религиозната им принадлежност.

Разглеждането на еврейската общност на територията на Кралство Сицилия намира своето задължително място в текущата разработка. Въпреки неизвестните, които витаят около тази езиково-религиозна група (по отношение на броя и условията на живот), нейната консервативност, наличието на писменост, активен елит и търговска дейност, спомагат за идентифицирането ѝ. При нея не се наблюдават преливания и смесвания вътре в общността, което ни освобождава от прекомерен критицизъм. Намираме ги, както като юдеи (*iudei, judei*), така и като евреи (*ebrei*), носещи своята вяра, рядко сменящи религията си; използват иврит (най-малкото за общуването в рамките на общността) и поне още един от заобикалящите ги езици, най-вече арабски.

Често използвани са понятията нормани и Щауфени. Все още с голяма популярност в научната и любителската литература са натоварени по-скоро английските нормани. Асоциациите на учени и читатели с термина по-често води именно към Британия, а като че ли в контекста на Апенините все още е необходимо уточнението южни нормани. В настоящата разработка под нормани се визират именно владетелите на Сицилия и Южна Италия, които са представители на благородническата френска фамилия Отвил. Що се отнася до германските наследници – Щауфените, за тяхното обозначаване в рамките на Южна Италия, науката често избира идентификация именно чрез фамилното название (Щауфен, Хоенщауфен). Често срещан синоним е и шваби/швабски, който също придава по-голяма прецизност по отношение на произхода, тъй като германски е твърде широко понятие.

Антропоними, топоними, административни термини, титли от различен произход – арабски, гръцки, латински, по-късно италиански, немски, френски – са транслитерирани според съответната традиция на езика към български език, а оригиналните наименования са посочени в скоби или в бележка под линия. Въпреки че западната, а също и руската историческа наука поставят затруднение пред изследователя, приравнявайки чужди имена и названия според унифицирана система, българската книжовна норма налага съобразяването с произхода на субектите. В настоящия текст е направен опит, чрез необходимото проучване, да бъдат спазени правилата на изписване на изобилстващите лични имена, топоними и термини.

Състояние на проблема и изследвания на съвременни автори

Както ще покаже изследването по-нататък, характерът на изворовия материал за Средновековна Сицилия и Южна Италия се изменя постепенно, но трайно с отдалечаването на ислямския период. Макар властването на норманите да е време на известно сливане на традиции, то се явява преход към първенството на латинската доминация. Тази тенденция се отразява на количеството на изворовия материал от латински произход. Именно последният ще преобладава в сведенията за периода на Щауфените, а и по-нататък. Средновековните западни автори (предимно религиозни лица), които все по-често споменават Сицилия в своите хроники и пътеписи, трайно изместват арабските гости и пътешественици, забелязвани все по-спорадично в Палермо. Все пак, арабозичните извори са важен фундамент за първоначалния етап на норманската власт и служат като коректив на про-християнските или про-нормански източници. Още от разказа на ибн Хаукал (X в.), през тези на ибн ал-Атир и ал-Нуайри (XII–XIII; XIII–XIV в.) научаваме както за ислямския, така и за норманския период в историята на Сицилия. По този начин съпътстващият завоеванията Гофредо Малатера среща своите балансори в лицето на византийската „Алексиада“ на Анна Комнина, на изпълнената с огорчение поезия на избягалия в Северна Африка ибн Хамдис и на историка ибн ал-Катта. И докато често хрониките се създават в отдалечен от събитията период, важен източник от времето на Кралство Сицилия е ученият Мохамед ал-Идриси, който в продължение на години е ангажиран с работата си в двора на Роже II и оставя значима следа. Макар географът да е недолюбван от християни и мюсюлмани, заради близостта си с владетеля и доверието, с което се ползва, той е в пряк досег със събитията. Един своеобразен критик на липсата на твърдост у мюсюлманите, но полезен със своите наблюдения и описания е

пътешественикът от края на X в. ибн Хаукал . Неговите описания сякаш съвпадат и с по-късните „горчиви“ впечатления от християнската власт на ибн Джубайр (XII в.)

Наред с арабозичните източници, чието проучване започва през XIX в., важно събитие се явява и откриването на богатия архив в Кайро, съхраняващ редица документи за средновековното еврейство. Така наречената Каирска Гениза позволява от края на деветнадесетото столетие да се възстановят важни картини за юдеите, благодарение на техните търговски кореспонденции, обхващащи информация за земите в Средиземноморието и Близкия изток. Документите от Генизата често носят откъслечна информация, но съпоставени с други източници, разкриват немалко детайли.

В хода на норманските успехи започват да се създават хроники на латински, а в първите години на норманското установяване, административните реформи довеждат до създаването на двуезични (арабо-гръцки), а по-късно и триезични (с включването на латинския) документи. Те били по същество поземлени регистри и грамоти за храмове, изисквани от владетелския елит за целите на новото разпределение на власт и територия.

Основен за Западните школи, изследващи проблеми, свързани със Сицилия обаче, остават изворите от латински език. Те са привлекателни, както заради езика и по-лесната си достъпност, така и заради изобилието. Първите данни, относно Кралство Сицилия, започват да се съхраняват и преработват от Ватиканския архив още от XIV в. Това носи и известни рискове, тъй като някои творби в превода си претърпяват корекции и съкращения и до нас така и не са достигнали техните оригинали. Доминанцията на латинската култура, чиито процес в условията на Южна Италия е засегнат в настоящия труд, все пак ни дава възможност за съпоставка на редица източници, които понякога третират Сицилия дори като периферна тема.

Анонимните Барийски летописи, хрониката на Аматус от Монте Касино дават сведения за XI в., информират ни за напредъка на норманските кампании в Южна Италия, за срещата на Робер Гискар и Роже I с местните и управлението на първите нормански владетели. Гийом от Апулия е антивизантийски, про-нормански настроен, виждащ правдиво възмездие в норманската победа срещу гърците. Хвалебствия за личността на краля и описването му като василевс намираме у Александър от Телезе , а Ромуалд от Салерно ни запознава по-детайлно с новото законодателство на Роже II, отношенията с папството и бурните времена от управлението на Гийом I Лошия. За придобиването на представа за характера на Държавата и нейните владетели, неизменно необходими източници са двата законодателни свода – Асизите от Ариано на Роже II и Мелфийските конституции на Фридрих II.

Във всеки случай, работата с изворите е предизвикателство. Броят им далеч не е достатъчен, за да разкрият определени детайли от социалната мозайка, около които науката гадае. Редица от тях не са достигнали до нас в оригиналния си вид и това понякога прави учените скептични към тяхната достоверност. Към това трябва да отчитаме и политическата обвързаност на изворите, поради която често се натъкваме на премълчаване на някои събития, или пък попадаме на крайни позиции от страна на хронистите. Така например, латинските извори не са непременно само анти-арабски (Гофредо Малатера; писмата на канцлера Стефан от Перш по време на регентството на Маргарита Наварска), а често и анти-нормански, или анти-кралският и тенденциозни (Хуго Фалкандус) . Важен и интригуващ коректив са папските документи и хрониката Фалкон от Беневенто , които допълват картината, снематки ореола на норманските крале, придавайки им жестоки и нечестиви образи на владетели, сближили се с неверниците, анти-германски (Хрониката на Салимбене Пармски) или филоимператорски като хрониката на Рикардо от Сан Джермано, Петър от Еболи .

Изброените тук извори са основополагащи за съвременната наука в областта на разглеждания проблем, но далеч не изчерпват всички източници, които засягат темата. По-подробно внимание на изворите се обръща в хода на изложението, при разглеждането на конкретни епизоди от времевата рамка.

Сицилия на нормани и Щауфени предизвиква силен научен интерес най-вече заради въпроса около сливането на франко-латински, гръко-византийски и арабо-мюсюлмански традиции. На широк фронт се разгръщат редица мнения и подходи към спорния въпрос за създаването на мултиетническо общество в рамките на Средните векове. Някои изследователи избират икономическия, други политическия подход, трети разглеждат културно-религиозната обстановка като основен пункт, а голямо поле за изява намират специалистите-археолози, разполагайки с изобилно материално наследство за изследване. Филолозите също представляват много съществена и необходима част от кръга учени, разглеждащи проблема. По темата работят редица специалисти още от последната четвърт на XIX в., а от началото на двадесетото столетие с темата са заети учени от почти всички европейски страни, от САЩ, дори от Азия. Около темата дискутират както медиевистите, ангажирани със Западна Европа, така също византинисти и арабисти.

Както вече бе споменато, още през XIX в. арабска, норманска и швабска Сицилия намират своите първи доайени, най-вече в лицето на италианските изследователи. Политическата обстановка около обединението на Италия вероятно подсилва импулса на изследователската дейност и така Микеле Амари , Карло Алберто Гаруфи , Джироламо

Каракаузи и Франческо Ренда се превръщат в пионери за историята на средновековна Сицилия. Американският медиевист Чарлз Хаскинс наред със своите изследвания върху Средновековна Европа, има заслуги и за анализирането на мюсюлмано-християнското взаимопроникване в норманска Сицилия. Важен за прехода от византийска към мюсюлманска Сицилия пък е немският учен Герхард Ролфс, чиито лингвистични изследвания имат значимо място и за последвалите времена, когато ще се установяват детайли около традицията на гръцкия език в Южна Италия. Въпреки несъмнените заслуги на тези учени, още в средата на XX в. започват да се появяват по-задълбочени изследвания, като се установява видим паритет в изследвания от френски, германски, а по-късно и англоезични автори. Именно в края на XX в. и началото на XXI в., благодарение и на широкото сътрудничество между учените, имаме възможност да се запознаем с още по-детайлни изследвания. Някои от съвременните доайени са учени като германската византоложка Вера фон Фалкенхаузен, германските медиевисти Хуберт Хубен, Норберт Камп, като немската школа подпомага в дълбочина разбирането на по-широкия контекст на събитията около династията на Щауфените, а именно – зависимостите с германската и имперската корона. Френската школа, която набляга на произхода и фамилното дърво на фамилия Отвил, както и на норманското (и латинското) превъзходство още при стъпването на рицарите в Южна Италия, има своето силно присъствие в лицето на археоложка Анлиз Неф, на доайени в историческата наука като Анри Бреск, Жан-Мари Мартен. Британските ориенталисти Джереми Джоунс, Алекс Меткалф, медиевистът Греъм Лауд, американските автори Доналд Матю ни представят не само изключително изчерпателни трудове, но чрез тях се очертава добре разликата между южните нормани и тези, прекосили Ламанша. Погледът им към мюсюлманското наследство също представлява една балансирана, неемоционална и подплатена с доказателства оценка. Италианските изследователи Алесандра Молилари, Беатриче Пашута, Джузепе Мандалà, Алберто Варваро, Антонио де Стефано, Фулвио Деле Донне, Салваторе Трамонтана – са само част от плеядата специалисти от Апенините. Консултирането с техните трудове е задължителна част от изследването на настоящия проблем. Прозиращият „разнобой“ в отделните оценки подпомага разнообразието на гледната точка и разширява възможностите за избор на акцент. Италианската историческа наука изживява интересно развитие, що се отнася до позицията на първите изследователи от XIX – ср. на XX в. – търсещи корените и устоите на италианското, и съвременните учени, стремящи се към умереност. Изследователите от еврейски произход – Ернст Канторовиц, Давид Абулафия, Шломо Симонсон, Моше Гил, Рафаел Щраус са особено

ценни за по-детайлното опознаване на живота на еврейските общности в различни части на Европа и Близкия изток, като анализите са винаги поставени в задълбочено описана рамка на контекста.

Изброените тук автори са само част от възможните източници, на които съвременният изследовател може да се опре. Несъмнено по разглеждания тук проблем се трупа все повече литература, като научните трудове на студенти и докторанти от различни краища на света също заслужават внимание. От изключителна помощ за създаването на настоящата разработка е дисертационният труд на Десислава Владимирова „Арабите в Сицилия IX–XI век. Завоюване, институции, културни взаимодействия“ .

Актуалност:

В съвременното, когато темата за мултикултурализма е толкова актуална, погледът назад в миналото към първите опити за изграждане на такива общества ни разкрива интригуващи картини. Разбира се, тълкуванията на събитията и причинно-следствените връзки биха могли да обслужват преднамерено изградени крайни позиции, да доказват предразсъдъци, но също така и да разбиват стереотипи. Средновековната времева рамка, макар и значително дистанцирана от нас, и все още ненапълно изучена, би могла да ни даде представата за много „първи“ опити. Някои от постиженията от епохата, поради своята загадъчност и неизвестност, биха могли да оставят у нас впечатлението за една „случайност“, или „непреднамереност“. Наистина, невинаги можем да бъдем категорични какво витае в умовете и душите на хората от тази епоха. Споменатата вече дума „случайност“ в науката може би има своето по-значимо тълкуване в термина „исторически шанс“. Такава е поредицата от събития, довела до успешното завладяване на Сицилия и Южна Италия от норманите през XI в. Още по-драматични пък, изглеждат събитията, съпътстващи заемането на престола от династията на Щауфените към началото на XIII в. За настъпилата промяна са налице, както за всеки процес, вътрешни и външни причини и обстоятелства, които си дават среща в определен момент. Неоспоримо е богатство на културното наследство именно този период. Редица учени и специалисти от различни области са мотивирани да изследват именно този период от историята на Сицилия. Макар все още темата да поражда повече въпроси, отколкото отговори, за тази част от Средиземноморието периодът може да се прилага като *архетип* за бъдещото развитие на Сицилия и региона.

II. Структура

Въведение

Глава I. Центърът на Средиземноморието – земя и хора на кръстопът (IX–XI в.)

- 1.1. Упадък на мюсюлманската власт в Сицилия и смутни времена за Тринакрия
- 1.2. Поканените завоеватели. Първите години на норманите Отвил в Сицилия (1060 –1130 г.)
- 1.3. Новите господари, техните поданици и външният свят
- 1.4. Елементите в обществото. Загадъчната идентичност на сицилианските езикови и религиозни групи

Глава II. Сицилианското кралство – от периферия към център

- 2.1. Раждането на Кралството и неговата идентичност
 - 2.1.1. Роже II – кралят
 - 2.1.2. Нови закони и администрация
 - 2.1.3. Личности и кръгове. Достижения и противопоставяне.
- 2.2. Последни дни на единството. Надмощие на латинската култура.
- 2.3. Наследството на норманите. Аспекти от културния живот на Кралство Сицилия.

Глава III. Щауфените и Сицилия

- 3.1. Краят на норманите. Нова династия или логичен път за спасението на кралството.
- 3.2. Фридрих II, поданиците и външният свят .
- 3.3. Залезът на Щауфените и краят на мултикултурният модел. Наследството.

Заклучение

Приложения

Библиография

III. Кратко изложение на изследването

В **I Глава** на настоящия текст е разгледана обстановката в Сицилия и близките ѝ територии в навечерието на норманското завоевание. Без претенции за изчерпателност бяха отбелязани основните събития, довели до краха на мюсюлманската власт на острова. По-специално внимание е обърнато на първоначалния етап на установяване на властта на първите владетели от фамилия Отвил в Южна Италия и Сицилия. Проследени са техните административни реформи, взаимоотношенията им с покореното население и „настаняването“ им на тогавашната политическа сцена, превръщайки се в конкурент на Запада и на Византия за Средиземноморски територии. В отделни части се акцентира специално на групите, съставляващи обществото – латинци, мюсюлмани и арабоговорящи, гърци, евреи. Предизвикателство пред изследователите по темата остава и въпросът за диференцирането на групи в групите: кои в латинските извори са „нелатинци“, както отделянето на арабите от берберите в мюсюлманската религиозна група. Съвременните учени усилено опитват да очертаят границите на групи, които са пренебрегнати от хрониките или неусетно причислявани към други групи.

Във **II Глава** бе разгледан периодът от възкачването на престола на Роже II и провъзгласяването на Кралство Сицилия, до залеза на династията Отвил и бурните събития от противопоставянето на Танкред от Лече срещу Хайнрих VI. В отделни части са проследени личностите, политическите действия и промените в законодателството, както и достиженията и наследството на норманска Сицилия. Последните отблясъци на сицилианската култура не загиват с края на норманите, въпреки усещането за една безнадеждност у съвременниците, с оглед на очертаващото се швабско господство. Тъй както нито една от групите население на Сицилия не успява да „абсорбира“ друга, така и никоя от културите не може да вземе категоричен превес. Така норманският управляващ кръг остава доминиран от културата на своите заварени поданици.

Глава III е посветена на властването на Щауфените, което според автора е ключово и необходимо за обхващането на редица процеси и придава завършен вид на норманската ера. В първата част бе направен опит да се обобщят проблемите и перспективите пред Сицилия след края на норманската династия. Във втората част се обърна внимание на пътя на германската фамилия към престола в Южна Италия и по-

специално на динамичните години и нееднозначното възприемане на Фридрих II като владетел на Кралството. В последната част са засегнати политиката и законодателството към различните групи население, съставлящи обществото в Южна Италия и Сицилия през първата половина на новия XIII в. Важно място заема погледът към културното наследство, което е резултат както от политиката на династия Отвил, така и от тази на наследника им – Фридрих II. Претърпените неуспехи и очертаващата се политическа загуба са разгледани и в по-широк спектър като са отличени някои важни за залежа на Сицилия икономически аспекти в навечерието на XIV в.

IV. Резултати от изследването

Сицилия се превръща в притегателен център за общества и култури в Централното Средиземноморие още от древността и запазва този си характер до средата на XX в. Отбелязаните в дисертационния труд условия и събития около смяната на властта в периода XI–XIII в. са само част, вероятно най-забележителната, от сложните процеси и разигралите се сюжети в региона. Именно в този период островът и прилежащите към държавата континентални територии от Апенините са център на „собствена“ власт. Подобен формат по тези земи не съществува нито преди, нито след разгледаните около два века. В тази структура и в това време, е заключена и специфичната обществена мозайка на Кралството.

Проследяването на *хронологичната събитийност и историческите предпоставки* бе обемна задача, но необходима за обрисуването на конкретни картини и създаването на по-точен анализ. За тази цел, макар извън определената хронологична рамка бе наложително разглеждането на причините за упадъка на ислямската власт и успеха на новите завоеватели – норманите. Съществува една източна концепция, според която мюсюлманите превземат Сицилия като в красива приказка, водени от героична личност, подобна на тези от древните легенди. Митично може би изглеждало обстоятелството, че „поканата“ за завладяването на острова дошла от самите византийци, които впоследствие губят властта, а също и поради трагичния начин, по който сарацините губят Сицилия от норманите. Както видяхме обаче, основна причина за краха на ислямската власт е невъзможността ѝ да създаде стабилност. Липсата ѝ води до хронична фрагментация, оказала в крайна сметка драматично влияние. Отдръпването на мюсюлманските първенци в Сицилия от властовия център в Северна Африка, въвежда острова в период на конфликти, както на собствена земя, така и срещу Магребския център Кайруан. Витаещото непреодолимо разединение на практика

предразполага сицилианците към крайна уязвимост под удара на всеки, който има ресурс да го направи.

Балансираният поглед върху ситуацията показва, че не новите владетели са врагът на мюсюлманите, като дори в етапа на сътрудничество с ибн ал-Тумна, рицарите Отвил видимо не проявяват амбиции към престола. Последвалото след няколко десетилетия изтласкване на мюсюлманите от политическа власт и „опозиционното” им битие, дават тласък на онова, което е свързано с човешкото вдъхновение и стремежа към съвършенство. Те се превръщат в движеща сила на науката и културата. Може да се каже, че изолирането, на сарацините се предопределя във времето от географското положение на Сицилия, тъй като тя бива привлечена в културно-политическия ареал на западноевропейската латинска реалност. Отвоюването на Сицилия в името на Христовата вяра обаче не се слива с директната експанзията на латинското, тъй като зад него се крие фигурата на Папския Рим със зле прикритите си политически амбиции. Бидейки завоеватели-малцинство в собствената си държава, норманите продължават да се влияят както властовия център на Фатимидите в Египет, така и от желанието за доближаване до византийския имперски блясък. Тази отвореност към Средиземноморието е продиктувана и от завареното културно наследство с неговите представители, както висшестоящи, така и обикновено население – мюсюлмани, гърци, евреи.

Посрещнати със съмнения, страх и дори враждебност от мюсюлманите, юдеите, че и от някои християни, норманите намират своето място сред многоликото общество, въпреки че са превъзхождани числено. Пресилено би било да кажем, че те налагат властта си само с преговори и без кръвопролитие, но без съмнение, след 30-годишна борба е постигнато успокояване на обстановката и сравнително стабилизиране на единна държава, и то в граници, които до този момент не е обхващала. С времето норманските владетели се изправят пред непреодолими трудности, вътре в държавата и извън нея, които като че ли се акумулират именно от нехомогенната обществена картина. Желанието по пътя на административните реформи да се организира универсална власт, справедлива към всички поданици, е амбициозна и дори новаторска. Тя обаче среща неодобрение отвън и колебливо разбиране и приложение отвътре. Пред угрозата от траен изолационизъм от европейската политическа сцена, норманите (съзнателно или не), започват да накланят везните в полза на доминиращата тенденция – латинските ценности. Те вземат пълен превес при император Фридрих II, чието обкръжение не напомня никак за гръцката и все по-малко за източната традиция.

Ще видим, че за времето на династия Отвил са разграничени *два*, дори *три подпериода*. Те често се определят чрез управлението на отделните владетели, но не би било грешно да отдадем тези етапи на измененията в законотворческата рамка, в която започват да настъпват чувствителните промени в обществото. От упадъка на ислямската власт и успешната норманска кампания, докъм 1130 г. първите владетели – Робер Гискар и Роже I се „запознават“ с обстановката и поданиците си, опитвайки се по-скоро да се приспособят. За тях е важно да консолидират около себе си разнородното население – на континента, в Сицилия и на Северноафриканския бряг, да получат необходимото външнополитическо признание и спокойствие по границите. За тези цели те разчитат първоначално на византийската традиция и местния гръцки елит, които към онзи момент изглеждат по-благонадеждни. На гръцки език и с помощта на гърците се осъществяват първите административни инициативи и реформи, такива хора формират и съвещателния кръг около владетелите. Това не е никак странно, понеже от една страна мюсюлманите се явяват загубилите противници, обложени сега с данъка джизйа, а от друга – въпреки отликите с норманите, гърците са християни и голяма част (макар далеч не всички) подкрепят рицарите в техните военни акции. Братята Отвил запазват голяма част от регионалните законодателства. Скоро започват да поощряват и подпомагат възстановяването на гръцките църкви и манастири, като не бързат с даването на преимущество на латинската църква, „забравяйки“ дори за ангажимента си към Рим.

Зрелият период на норманската държава настъпва с управлението на Роже II, който още преди да получи кралската титла през 1130 г., дава заявка за своите амбиции. Те имат вътрешно- и външнополитическо измерение. Кралят допуска разгръщането на ислямската (фатимидска) традиция във висшата администрация, въвеждайки постовете на емири, каиди и институцията на дивана. За формирането на владетелския си имидж, за образа пред света и най-вече за целите на науката, културата и архитектурата, Роже II създава забележителни предпоставки и дава свобода за изява на познатите блискоизточни традиции. Владетелят налага властта си в размирните региони на Южна Италия, първо чрез определени силови мерки, а след това и с административна и унифицираща законодателна реформа, осъществена чрез Асизите от Ариано. Той умело балансира между папското недоволство и дадените му правомощия за намеса в църковната организация, като започва инфилтрирането на латински елемент сред елита. Роже проявява усет към необходимите стъпки за поддържане на баланса сред разнородните групи население, изграждайки си образа на владетел, близък до

традициите, познати на неговите поданици. Балансът в хетерогенното общество се оказва прекалено крехък и пряко обвързан с властването на Роже II. Макар при Гийом I и Гийом II да не настъпват чувствителни промени в устройството на държавата, през бурните събития, особено при първия, прозират неизбежния разрив между латинци и мюсюлмани. Доверието към евнусите и въобще към мюсюлманите е разклатено, а все по-често присъстващите в двора канцлери и архиепископи постепенно изместват емирите и каидите. Династическия брак на Констанс с Хайнрих VI събужда страхове и съмнения за бъдещето на кралството. Пред опасенията, че германският император ще овладее престола (възприемано като своеобразен апокалипсис) времето на узурпатора Танкред от Лече дава още един шанс за консолидация на обществото предвид заплахата от външния враг. Танкред гарантира правата на всички свои поданици, като дори спечелването на битката от Хайнрих VI не променя тези обещания. В последна сметка, големите промени настъпват с Мелфийските конституции на Фридрих II, който цели издигането на кралската власт над всяко друго действащо до момента законодателство. Докато тези разпоредби не влошават пряко живота на мюсюлмани, евреи и гърци, генериращото се напрежение от съпротивляващата се аристокрация и на външните сили, катализират тлеещите процеси. Бунтовете на мюсюлманите в Сицилия и последвалата депортация в Лучера се смята за разправа и край на мултикултурния модел в кралството. Но задълбоченият поглед показва, че с този акт Фридрих демонстрира силата си, дава последен шанс за нормалното съществуване на ислямските поданици в кралството, наред с това угаждайки на папските претенции и на вътрешните недоволства. Видяхме, че чрез новата законотворческа рамка, императорът на практика продължава традицията на своите предшественици, гарантирайки права и защита на всички религиозни групи в кралство Сицилия, което (както и преди) никак не се харесва на външните противници.

Въвеждането на нов управленски модел, настъпило на няколко пъти в разглеждания период, наложи *анализирането и на външната политика и ролята на външните фактори*. Успехът на норманите в Южна Италия първоначално носи надежди на Папски Рим, а на Византия коства присъствието както на Апенините, така и в адриатическото пространство. Желанието на владетелите Отвил да подражават на византийския василевс не е по вкуса на Константинопол, но ромеите така и не успяват да се противопоставят на норманите. Те допускат дипломатически пропуски и военни загуби на собствена територия. Редицата коалиции на европейски сили – Рим, Византия, морските републики, Свещената Римска империя, така и не постигат

убедителен резултат. Въпреки това, постоянните удари, които нанасят, значително допринасят за краха на кралството, а в крайна сметка, настоящата политика на Рим довежда до свалянето на династията на Щауфените и поставянето на престола избраната от папата френска фамилия Анжу.

Противниците на Палермо не губят фокус и при всяка появила се пукнатина в кралството търсят начин чрез коалиции и вмешателство да усложнят положението. С подобни действия трябва да се справят и наследниците на Роже II. Разигралите се батални сцени по време на Гийом I (1154–1166 г.) и загнездилото се недоверие между евнусите-мюсюлмани (министрите-каиди) и латинския елит, бележат окончателното разделение, ако не сред населението, то сред висшите държавни кръгове. Състоянието, наподобяващо гражданска война, се поддържа не без помощта на външни фактори. Обаятелната личност на Гийом II (1166–1189 г.) дава индикации, че спасяването на Сицилия е възможно и че мирът е постижим. Увлеченият по науката и пазител на традициите на кралството владетел предприема необратима и необходима крачка в името на независимото бъдеще на сицилианската корона. Той е първият нормански владетел, протегнал ръка на папата, помирявайки се същевременно с изконния враг – германците и Фридрих I Барбароса. Тези наглед топли чувства, са не друго, а възможност останалият бездетен крал, да гарантира сигурността на трона. Това се случва с династичния брак на неговата леля Констанс и германския престолонаследник Хайнрих VI. Сицилия се обвързва с Регенсбург, което за част от аристокрацията е акт на предателство. Докато такава е официалната версия, традиционно бунтуващите се срещу династия Отвил барони в Апулия, намират поредния удобен момент за атака към Палермо. Подкрепяйки на практика узурпацията, довела Танкред от Лече на трона, те, а и споменатите външни сили – подпомагат завихрянето на нови бурни години в периода 1191–1194 г. През тези дни провъзгласеният за крал – Танкред се изправя срещу Констанс и император Хайнрих VI в своеобразна борба за „истината“ и автентичността на властта. Ресурсите на германския император се оказват решаващи, а и в противниковата коалиция (в която участва дори Англия) липсва единство. Кошмарът на антигерманската фракция се реализира, но за кратко. Скоро Хайнрих умира, кралица Констанс дава да се разбере, че не ще изневери на династията и на традициите, установени от владетелите Отвил. Престолонаследникът Фридрих поема негативите от така ревностно пазената независимост от папското влияние. Тъкмо когато Рим смята, че с настояничеството на папа Иннокентий III на невръстния Фридрих (уредено от Констанс), най-накрая Палермо ще заеме ролята си на папски форtpост за

Близкия изток, младият владетел навършва пълнолетие. Още с отскубването си от опеката на понтифекса, Фридрих се превръща в един от най-големите противници на Папската държава, двойно по-опасен от предците си, държейки под един скиптър териториите и на север, и на юг от Рим, в заплашително топли отношения с близкоизточните владетели и демонстрирайки неприемливия за престола на св. Петър антиклерикализъм. Както видяхме, в нито един момент императорът и крал – Фридрих II Щауфен, не заплашва пряко папите и техните територии. Напротив – явява се първият владетел, който чрез указа от Егер гарантира границите на папската държава и ѝ връща някои територии. Фокусът на владетеля съвсем не е свързан Рим, но стремежът към абсолютната власт без участието на Църквата и безкръвна победа в Йерусалим по пътя на дипломацията, вместо под знамената на Кръстоносната идея, са прекалено горчиви за Папството. Всичкото това „своеволие“ е съпроводено с разпореждането с юдеите според местните закони, с присъствието на мюсюлмани във войската и въобще – в едно християнско кралство. Наследниците на Фридрих действат в унисон и приемственост към бащината политика. Отдалечени от столицата Палермо, Манфред и Конрадин стават жертва на упоритостта и несломимата папска амбиция, обединила сили с жадната за успехи френска династия Анжу. Така акумулираното дълго време напрежение във външнополитически план, съчетано със задълбочаващи се икономически проблеми и незаличимите пукнатини в обществото, предопределят края на нормано-швабския период и опита за мултикултурен модел в историята на Сицилия (1266 г.).

Животът на *сицилианското* е като че ли неизменно свързан с противопоставянето на собствената традиция срещу поредното външно вмешателство. Норманските владетели може би се провалят, защото са прагматици в краткосрочен, а не идеалисти в дългосрочен план. В този смисъл, липсата на по-задълбочено „общение“ с Рим, и дори неговото игнориране, се явява не толкова „Божие наказание“, а политическа смърт – както за владетелите Отвил, така и за Щауфените. Избягването активен ангажимент с кръстоносната идея допълнително обрича на изолационизъм Сицилия от латинския свят. Демонстрираният владетелски маниер, възприеман нерядко като парвенющина, заедно с културната съвкупност често дразни враговете на Палермо. Дори когато владетелите на Сицилия намират външна подкрепа, географската изолираност и отдалеченост подхранва сякаш нихилизма на техните потенциални партньори. Съюзът е по-скоро абстрактно пожелание. И ако пристигането на норманите

изглеждаше като повторение на миналото, гибелта им и тази на Щауфените също напомня донякъде краха на предшествениците им – мюсюлмани и византийци.

Що се отнася до поставената задача, свързана с *акцента и открояване на изявените личности и културните достижения*, в настоящия текст бяха разгледани немалко фигури, символизиращи достиженията на нормано-швабския период. В унисон с историческата наука, текущото изследване не успя да „избегне“ акцента върху Роже II и Фридрих II. Колкото и да се стремим към друг ъгъл на отразяване, именно през периода 1130–1154 г. и 1220–1250 г. е постигнат връх в редица области – наука, култура и архитектурата, административна реформа, териториална експанзия. В изследванията по темата все по-устойчиво изглежда наблюдението, че именно около бащата и дядото – крал и император, се реализират най-значимите промени и оптимална степен на консолидация. Погледът на съвременната наука се стреми към развенчаване на митове и „приземяване“ на личностите от която и да е епоха. Днес изследванията по темата са базирани на прагматичен подход, основан най-често на реалните измерения на постиженията. Но дори „снемането на ореола“ към момента не може да омаловажи заслугите на двамата най-активни владетели в Южна Италия (и едни от най-дейните в Европа) в периода XII–XIII в. Често се акцентира, че едва заблестял и привлякъл погледа на тогавашна Европа и Близкия изток, зенитът на Сицилия се оказва донякъде засенчен от събитията от последните години от живота на Роже II и особено след смъртта му. Все по-голяма изглежда бездната между мюсюлмани и християни (особено с латинците), което вероятно възпрепятства изграждането на мести школи с устойчива традиция. Блясъкът на кралството остава концентриран върху индивидуалните прояви и в сферата на елита. Основните фигури от своя страна са „обгърнати“ от неизвестност и нееднозначност. Често пъти учените изказват мнението, че единствено около тях гравитира наследството в науката, културата и държавотворческото дело. Подобно мнение е донякъде крайно, тъй като Сицилия не е единственият средновековен „герой“, „заклучен“ в неизвестност и липса изворов материал. В този смисъл, разгледаните тук важни личности – гърци, мюсюлмани, евреи, латинци, далеч не изчерпват цялото известно и неизвестно множество, дало своя принос за развитието на кралство Сицилия. Върху повечето от споменатите фигури дори биха могли да се създадат отделни изследвания, които да внесат яснота и широта по редица проблеми.

В хода на създаването на настоящия текст, съевременно беше правен опит за безпристрастна оценка на *резултатите от етническото и религиозното взаимопроникване, и установения своеобразен мултикултурен модел*. Както бе

отбелязано – „норманско“ и „швабско“ наричаме кралство Сицилия по смисъла на произхода на елита му, а не заради характера му. Крайно би било да го оприличаваме и като наследник на византийската традиция, заради спорадичната и затихваща роля на гърците; или пък да го сравняваме с ал-Андалус, не и след 1154 г. Както многократно бе отбелязано, ислямската и византийската традиции и елемент се отдалечават все повече. Те са средство, и временна необходимост, белег на престиж и начин за асоцииране с местната (заварена) традиция. Еврейството е част от мозайката, но по-скоро от нейния пейзаж. Юдеите са посредници в неизбежното *translatio* към латинския свят, предпочели да стоят „притихнали“, но сигурни, без да целят изява.

Умението на норманите първо да използват противоречията между отделните групи, а след това да ги обединят е забележително постижение. Симбиозата на византийската административна структура с успешната арабска фискална система дават силен тласък още в първите години на норманското управление. Свободното изповядване на различните религии и функционирането на съдилища за отделните групи население създават усещане за равнопоставеност и се създава впечатлението, че нормани и Щауфени са оздравяващ фактор за балансирането и уреждането на доброто съжителство. В някои изследвания намираме обяснение за тази гъвкавост като користен способ за адаптация и налагане на властта. Но дори и така погледнато, владетелите действат последователно и в крайна сметка, постигат резултат. Привнесените и приложените умения в политическата сфера бързо издигат Сицилия като важен играч на тогавашната международна сцена. Умело се съчетават силата на оръжието при завладяването на нови територии с дипломатичния подход.

Запознавайки се с разнообразни изследвания, ще забележим, че за едни кралство Сицилия е прототип на абсолютистката държава, а за други – стечение на обстоятелства и съхранен момент на инерция във властта. И за двете крайни мнения има опорни точки, а въпросът за религиозната толерантност трябва да бъде лишен от краен идеализъм или прекомерен критицизъм. Маргинализацията на малцинствата в Южна Италия е дълъг процес, чието начало само започва при норманите. Самите завоеватели са от смесен произход и вероятно дори тяхната нехомогенност способства за първоначалния паритет между групите население. Латинският елемент е донякъде външен за норманските господари в Сицилия и докъм средата на XII в. те нямат пряко отношение към фаворизирането нито на политическото, нито на културно-религиозното му измерение.

В опита да поставим определения и да разграничим отделните групи население в кралство Сицилия, трябва да се отчита факта, че не толкова културно-религиозният принцип, колкото езиковият, би ни помогнал за еманципирането им. Дори да приемем кралството като монолитно държавно тяло в периода 1130–1250 г., не бива да се забравя силното значение на географския или регионален фактор. Той е ключов при определянето и изменянето на езиковите и религиозните тенденции, тъй като в ерата на Средновековието безспорно остават райони и микро-зони със специфично развитие, които само условно могат да бъдат причислявани към общото. Стремейки се към дефиниране на общото, трябва да имаме предвид, че то е изградено от множество компоненти, често различни помежду си. Наследство на нормани и Щауфени разбира се изпъква при сравняването му с постигнатото преди и след техния период. Наред с това, значителна промяна търпят и отделните компоненти, групи население – заварени и новодошли. В този смисъл, Сицилия не е била и не ще бъде такава преди и след изследвания тук период. Макар от една страна Южна Италия да губи предишния си облик и да е приобщена към лоното на латинските ценности, автохтонното също повлиява и модифицира новопоявилите се хора, идеи, политика. За съвременната наука то остава все още неясно, многопластово и способно да разкрие нови нюанси. В последна сметка, гибелта на нормано-швабския мултикултурен модел е резултат и от вътрешната неспособност за адаптация, за създаването на успешна алтернатива, адекватен отговор на предизвикателствата на времето.

Сицилия не е напълно лишена от гъвкавост, не бива да се забравят спасителните инициативи на помирение с Рим и обединение със Свещената Римска империя, безкръвното присъствие в Близкия изток. Решаващо влияние обаче оказва и географското положение на кралството, предразполагащо към изолация и прекомерната фрагментация на обществото, едно културното взаимопроникване, което някои учени определят дори като акултурация. Така латинизацията се оказва задължителна крачка, но недостатъчна. Показателно за изхабяването на властовия механизъм е неизбежното изместване на центъра на държавата от Палермо към Неапол. Необходимостта от близост с континента, за целите на стабилния контрол е осъзната дори от Фридрих II, а в последните дни на Щауфените, именно от тези земи Манфред брани цялото кралство.

Един акцент от критиката към политическия модел на средновековните Балкани (коствал падането им под османска власт) е приложимо и за Южна Италия в навечерието на XIV в. Така силно следваната идея за централизация и недопускането

на развитието на градове-държави и буржоазия се оказва пагубно. Само на километри северно от границите на кралство Сицилия с пълни сили се развива доказалия се като по-успешен модел, дал пътя за появата на Ренесанса. Сицилия е подходящ пример за това, че често религиозното напрежение се подклажда по-скоро отвън навътре, върви от центъра и върха, към периферията и масата. В този смисъл, излишни са романтизмът и идеализмът. Методичните амбиции на Рим, облечени в каузата на Христовата вяра, допринасят трайно за разклащането на кралството.

Съвременният рационален поглед на учените донякъде отказва да припише заслуги за формирането на една единна държава на норманите. Тя в действителност има доста кратък живот и показва, че дори в земя с континуитет в културното разнообразие, стабилност се постига едва при надделяването (поне в политическо отношение) на един от съставните елементи. Колкото и грешни стъпки да предприемат владетелите на Сицилия, неизбежна изглежда победата на новото (латинско) над старото (арабо-гръцко). Латинското, или както Де Стефано го нарича – *Latinità e universalità*, се явява средновековен глобализиращ фактор за европейското западно пространство. Извън него светът изглеждал хаотичен, еретичен, в плен на демони и неортодоксалност, бъдещ съмнение и презрение. Въпреки съдбата на езиково-религиозните групи в Сицилия и Южна Италия, би трябвало да се наложи положително усещане, поради резултатите от присъствието им там; да се оцени едно красиво и многоизмерно наследство; плод на вдъхновението на различни хора и култури, от няколко времена и епохи, дошли от различни посоки на света, оставили най-доброто от себе си живо и до днес, осигурило достатъчно широки основи за надграждането на норманската държава в Южна Италия.

Извън изброените цели и задачи, в хода на изследването се откриха множество възможни теми и аспекти за проучване, тъй като Сицилия може да бъде приобщена към редица други проблеми, като например:

1. Изследване на гръцкия елемент, език, бит, по-устойчив в пределите на континентална Южна Италия – Калабрия, Апулия, Кампания. Сравняването му с арабското влияние в западните части на Сицилия, където материалното наследство, лексиката и традициите в кулинарията, остават по-силно повлияни от Изтока.
2. По-задълбочен поглед и сравнителен анализ на архитектурното и икономическото развитие на отделни градове, като Бари, Неапол, Амалфи, Капуа, Салерно, Месина, Сиракуза, Палермо, Катания и др.

3. Детайлно изследване на териториите, по-далеч от властовия център Палермо – Малта, Северна Африка, северната граница на кралство Сицилия в Южна Италия
4. Мисионерската дейност на ордени и по-специално на създадения Санта Мария дела Мерчеде (Santa Maria della Mercede) с цел размяна на християнски пленници в Магреб. Дейност на сектата Беати Паоли (Beati Paoli) – опозиция на феодалните господари и борба за справедливост или саморазправа и зараждане на мафията. Почитането на светците и пренасянето на мощи.
5. Външната политика на кралството и отношенията с ал-Андалус и Пиренеите. Предпоставки за успеха на Арагонската династия.
6. Дипломатическите връзки, посланичества и кореспонденции с Близкия изток и Византия.
7. Дипломатически връзки и отношения с морските републики – Пиза, Генуа, Венеция.
8. Рекрутирането на евнусите и притокът юдеи от остров Джерба, миграционния поток на мюсюлмани от и към Сицилия.
9. Въстанията на мюсюлманите през първата половина на XIII в. Животът в колонията Лучера.
10. Ролята, мястото и влиянието на жените в кралство Сицилия – кралиците, принцесите, предполагаемият харем, жените-медици в Салерно, проститутките.

V. Обобщение на приносите

Предизвикателствата пред изследователя на Средновековна Сицилия са немалко. Трудът на няколко поколения учени обаче, само засилват интереса към тези отдалечени времена, дори през нашия XXI в. Изходните точки и акцентите на всеки автор са силно зависими и от времето, в което той живее, което ни налага да отчитаме тези специфични влияния, както когато разглеждаме изворовия материал. Вече бе отбелязано, че липсващите парченца от мозайката все още не позволяват категоричност по редица въпроси, но с помощта на археологическата наука, вероятно доста неизвестни биха били открити. България изглежда отдалечена от събитията в района на Централното Средиземноморие през XI–XIII в., вероятно и като косвено следствие от отдръпването на Византия от този ареал. Нашата историография все още рядко засяга специфични проблеми, свързани със Сицилия и Южна Италия (и спорадично принадлежащите ѝ северноафрикански брегове). Отделни епизоди в рамките на големите исторически събития намираме в изследванията на българския османист Стоянка Кендерова, на медиевистите Красимира Гагова, Христо Матанов, Ивайла Попова, а по-специфични са дисертационните трудове и статии на Десислава Владимирова, Георги Димов и Иван Симов. Учените, заети с проучването на

италианския Юг, имат на разположение все по-голям обем от чуждестранна, *непреведена* научна литература и изворов материал. Подобно обстоятелство от една страна затруднява, но от друга страна обогатява опита, а и качеството на изследванията, налагайки подхождането към проблема с по-широка езикова подготовка и с необходимия критицизъм. Истинско предизвикателство се оказва дълбочината на проблема и намирането на баланс, с оглед на поляризираните мнения. Наред с разнообразната по произход, език и стилистика литература, докторантът се допита до специалисти в областта на изследвания проблем, които със своите опит и препоръки подпомогнаха създаването на един по-качествен текст. Престоят в Сицилия и проучването, осъществено в Рим бяха от основно значение и посвоему задължителни за по-доброто разбиране на материята на текущата тема.

Авторът на настоящия текст се постара чрез поставените задачи да създаде една панорамна картина на заложения проблем. Приложената структура има за цел да засегне широк кръг от подтеми и да обясни максимално изчерпателно заложения в заглавието проблем. Изборът на подхода, систематизирането и включените подтеми, не могат да бъдат открити в други изследвания по темата. Така изложените проблеми и въпроси дават възможност за запознаване с редица автори и значими за Средиземноморието процеси дори извън засегнатата хронологична рамка. Настоящият текст би могъл да бъде отправна точка и добър „съветник“ за издирване на литература, а отделни компоненти с лекота биха могли да участват в така актуалния метод в историческата наука *case study*. Макар за българската историография изследвания тук проблем да е все още периферен, неговите колоритност, загадъчност, динамика и възможност за многопластови изследвания, налагат убеждението, че би предизвикала по-нататъшен интерес, както сред учени, така и сред любителите-читатели. С дисертационния си труд авторът се надява да продължи с проучването на Сицилия и района на Средиземноморието, а текстът да допринесе за разширяването на българските изследвания по разглеждания тук проблем и да бъде от полза на други изследователи или читатели.

*

VI. Списък на приложенията

Фиг. 1 Владения на норманите към 1084 г.

Фиг. 2 Владения на норманите към 1112 г.

Фиг. 3 Битката при Черами под предводителството на граф Роже (1063 г.)

Фиг. 4 Братята Отвил получават ключа от Палермо след успешната обсада (1072 г.)

Фиг. 5 Арабо-юдейски документ от Каирската Гениза.

Фиг. 6 Мантията на Роже II

Фиг. 7 Ръкавиците на Роже II, изработени по модела на византийската и египетската традиции.

Фиг. 8 Коронацията на Роже II, извършена от Иисус Христос – едно от главните изображения в катедралата Санта Мария дел Амिरалио (или Ла Марторана) в Палермо

Фиг. 9 Куполът на катедралата Ла Марторана в Палермо – символ, както на византийската традиция, така и на смесената културна действителност в Сицилия.

Фиг. 10 Ниша в комплекса Ла Дзиза – декорации в блискоизточен стил и *мукарнас*.

Фиг. 11 Дворецът Ла Куба – вероятно така е изглеждал през XII в.

Фиг. 12 Капела Палатина

Фиг. 13 Сан Джовани дели Еремити

Фиг. 14 Катедралата в Монреале

Фиг. 15 Изображения от Капела Палатина в Източен стил. Роже II с прислуга. Музиканти.

Фиг. 16 Две изображения на Танкред от *“Liber ad honorem Augusti sive de rebus Siculis”* на Петър от Еболи: „Колелото на съдбата“ под което е Танкред, отгоре тържествуващият император Хайнрих VI. Сцена с освобождаването на Констанс от плен от Танкред (XIX в.)

Фиг. 17 Едно от изображенията, свързани с живота в двора в *“Liber ad honorem Augusti sive de rebus Siculis”* на Петър от Еболи – учените, които работят заедно в Палермо.

Фиг. 18 Копие от *Kitab Rugar* с отличаващата се карта със север и юг с разменени позиции.

Фиг. 19 Изображение на Салерно и неговата школа. Долу – епизод от живота в школата.

Фиг. 20 Надгробна мраморна плоча с мозайка.

Фиг. 21 Кастел Маниаче, Сиракуза.

Фиг. 22 Кастел дел Монте, Андриа.

Фиг. 23 Горел: Кралство Сицилия, Папската държава, Свещена Римска империя към 1194 г.;

Фридрих II, Папството, градовете-комунни.

Фиг. 24 Портрет на Фридрих с ловна птица; Доганджии; Описание на животински видове – илюстрации към „За изкуството на лова с хищни птици“.

Фиг. 25 Кастело ди Маредолче – една от любимите резиденции на Роже II, но творбата изобразява приемането на учени в двореца по времето на Фридрих II, изпълнен с ориенталска пищност.

Фиг. 26 Scifatu (σκύφος) на Роже II; Avgustalis на Фридрих II.

Фиг. 27 Произход на думите в сицилианския език

VII. Публикации по темата на дисертацията

Манолова, В. Император Фридрих II Щауфен – нова епоха или естествено продължение на норманския период в историята на Сицилия.

// Сборник „Докторантски и пост докторантски четения на Историческия факултет, 2015 г.“/

Манолова, В. Между Данте и Папството. Величието и предателството на император Фридрих II Щауфен. //Сборник “Кюстендилски четения 2016 г.”, под печат/.